

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

25 ΜΑΪΟΥ 2015

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

A1.

Έτσι λοιπόν εφοδιασμένοι οι άνθρωποι στην αρχή κατοικούσαν διασκορπισμένοι, πόλεις δεν υπήρχαν. Καταστρέφονταν λοιπόν από τα θηρία εξαιτίας του ότι ήταν ασθενέστεροι απ' αυτά παντού και πάντοτε, και οι τεχνικές γνώσεις για τη διατροφή τους πρόσφεραν αρκετή βοήθεια, για τον πόλεμο όμως ενάντια στα θηρία (ήταν) ανεπαρκείς. Γιατί δεν είχαν ακόμη την τέχνη για την οργάνωση μιας πολιτείας, της οποίας (τέχνης) ένα μέρος (είναι) η πολεμική τέχνη. Επιθυμούσαν να συγκεντρώνονται και να σώζονται χτίζοντας πόλεις. Όσες φορές λοιπόν συγκεντρώνονταν, αδικούσαν ο ένας τον άλλο, επειδή δεν είχαν την πολιτική τέχνη, ώστε πάλι διασκορπισμένοι καταστρέφονταν. Ο Δίας λοιπόν, επειδή φοβήθηκε για το γένος μας, μήπως χαθεί εντελώς, στέλνει στους ανθρώπους τον Ερμή, για να (τους) φέρει και το σεβασμό και τη δικαιοσύνη, για να υπάρχουν ευταξία και συνεκτικοί δεσμοί φιλίας.

B1.

Όπως υποστηρίζει ο Πρωταγόρας, ο άνθρωπος οδηγήθηκε στη λατρεία των Θεών, δημιούργησε βωμούς και κατασκεύασε αγάλματα μόνος αυτός απ' όλα τα ζώα, επειδή συμμετείχε στη θεία μοίρα. Η φωτιά αποτελεί το θεϊκό μερίδιο που είχαν την τύχη, χάρη στην παρέμβαση του Προμηθέα, να λάβουν οι άνθρωποι. Είναι θεϊκό γιατί το κατείχαν ως τότε μόνο οι Θεοί, είναι θεϊκό γιατί οι άνθρωποι το απέκτησαν με θεϊκή παρέμβαση του Προμηθέα, είναι επίσης θεϊκό γιατί, επιτρέποντας στον άνθρωπο να αναπτύξει πολιτισμό, του επέτρεψε κατά συνέπεια να αναγνωρίσει την ύπαρξη των Θεών. Η πρώτη και άμεση συνέπεια του δώρου της φωτιάς, σύμφωνα με τον Πρωταγόρα, είναι ακριβώς η εμφάνιση της θρησκείας.

Οι άνθρωποι αναπτύσσουν θρησκεία και θρησκευτική τέχνη : αρχίζουν να πιστεύουν στην ύπαρξη των θεών και να δημιουργούν τις προϋποθέσεις για την οργάνωση και τέλεση των θρησκευτικών τελετών (χτίσιμο βωμών, κατασκευή αγαλμάτων θεών). Επισημαίνεται ότι η θρησκεία λογίζεται ως ανθρωπολογικό δεδομένο, δηλαδή συμπεριλαμβάνεται στα επιτεύγματα του ανθρώπου, κι ότι όλα αυτά τα κατορθώματα του ανθρώπου εντάσσονται σε ένα καθαυτό προηθικό στάδιο της πολιτισμικής ανέλιξης.

Ο Πρωταγόρας, λοιπόν, διατυπώνει τη θεωρία του για τη γένεση της θρησκείας χρησιμοποιώντας τα κλεμμένα από τους θεούς δώρα του Προμηθέα: ο άνθρωπος, επειδή

πήρε το παραπάνω μερίδιο από τα πράγματα των θεών, μόνος αυτός από τα άλλα ζώα συγγένεψε με αυτούς, πίστεψε στην ύπαρξή τους και άρχισε να τους λατρεύει. Άρχισε λοιπόν να χτίζει βωμούς και να κατασκευάζει αγάλματα θεών, ως μέσα που τον βοηθούσαν στην εκτέλεση λατρευτικών ενεργειών και τελετών. Με αυτό τον τρόπο δημιουργήθηκε η θρησκεία (επομένως δεν είναι έμφυτη στον άνθρωπο η πίστη στο θείο).

B2.

Η πορεία που ακολούθησε η εξέλιξη του ανθρώπινου γένους, ωστόσο δημιουργηθούν οι οργανωμένες κοινωνίες δικαίου διέρχεται από τις παρακάτω φάσεις :

α) Η φάση του Επιμηθέα, κατά την οποία συντελείται ο βιολογικός σχηματισμός του ανθρώπου.

β) Η φάση του Προμηθέα, κατά την οποία πραγματοποιείται η γένεση των τεχνών.

γ) Η φάση του σχηματισμού των πόλεων, κατά την οποία σχηματίζονται οι πόλεις, δηλαδή οι ευρύτεροι οικισμοί που διέπονται από ξεχωριστούς νόμους κι έχουν ξεχωριστή πολιτική εξουσία. Όσοι συμμετέχουν στην άσκησή της ονομάζονται πολίτες. Κατά τη φάση αυτή, οι άνθρωποι δέχονται κοινές ηθικές αξίες, σύμφωνα με τον Πρωταγόρα, την αιδώ και τη δίκη. Έτσι οι κοινωνικοί ανταγωνισμοί περιορίζονται και δεν έχουν ως αποτέλεσμα την αλληλοεξόντωση των ανθρώπων.

Σύμφωνα με το δοθέν απόσπασμα, αφού οι άνθρωποι ανέπτυξαν τη θρησκεία, δημιούργησαν γλώσσα και έθεσαν τις βάσεις του υλικό-τεχνικού πολιτισμού, κατοικούσαν διασκορπισμένοι μην έχοντας δημιουργήσει πόλεις. Κινδύνευαν όμως από τα θηρία, τα οποία δεν μπορούσαν να τα αντιμετωπίσουν λόγω: α) της έλλειψης σωματικών δυνατοτήτων σε σχέση με αυτά, β) της έλλειψης κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης αλλά και της πολεμικής τέχνης, η οποία, σύμφωνα με τον Πρωταγόρα, αναπτύσσεται μόνο μέσα στα πλαίσια μιας οργανωμένης κοινωνίας. Έτσι, λοιπόν, προκειμένου να αντιμετωπίσουν αυτούς τους κινδύνους, αναγκάζονται να συγκεντρωθούν και να συγκροτήσουν τις πρώτες μορφές κοινωνίας, πράγμα που αποτελεί και το τελευταίο στάδιο εξέλιξης του πολιτισμού του ανθρώπου. Λόγω, όμως, της έλλειψης πολιτικής οργάνωσης άρχισαν να αδικούν ο ένας τον άλλον και να αλληλοσκοτώνονται, με αποτέλεσμα να βρεθούν και πάλι στην ίδια χαοτική κατάσταση.

Από την άλλη ο Δίας, για να σώσει τους ανθρώπους από τον αφανισμό, αποφασίζει να τους προσφέρει τήν αιδώ και τήν δίκην. Έτσι, θα είναι δυνατή η συγκρότηση κοινωνιών και η περαιτέρω ανάπτυξη του πολιτισμού. Η ενέργεια αυτή του Δία δείχνει το ενδιαφέρον και τη φροντίδα του για τους ανθρώπους. Λέγοντας «αιδώς» εννοείται ο σεβασμός, το αίσθημα ντροπής του κοινωνικού ανθρώπου για κάθε πράξη που προσκρούει στον καθιερωμένο ηθικό κώδικα του κοινωνικού περιβάλλοντος. Η δράση της είναι ανασταλτική και αποτρεπτική και συμπίπτει με τη λειτουργία της ηθικής συνείδησης. Από την άλλη «δίκη» είναι το συναίσθημα της δικαιοσύνης, η έμφυτη αντίληψη για το δίκαιο και το άδικο, ο σεβασμός των γραπτών νόμων και των δικαιωμάτων των άλλων. Από αυτά πηγάζει η ηθική αρετή, με αυτά εξασφαλίζεται η αξιοπρέπεια του ανθρώπου, εμπεδώνεται η πολιτική ενότητα και η κοινωνική αρμονία. Χάρη στην αιδώ και στη δίκη εξασφαλίζεται η αρμονική συμβίωση μέσα στην πόλη, η συνοχή του συνόλου, η ισορροπία και η ευταξία. Με αυτές αναπτύσσονται μεταξύ των ανθρώπων σχέσεις φιλίας, συνεργασίας, αλληλεγγύης και αλληλοσεβασμού. Ο

ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗ: • Φλέμιγκ 40, τηλ. 2109911569 • Κύπρου 51, τηλ. 2109941471, 2109935566 • Γερουλάνου 103, τηλ. 2109911067

ΗΛΙΟΥΠΟΛΗ: • Ναυαρίνου 12, τηλ. 2109944396, • Πρωτόπαππα & Ρόδου 2, τηλ. 2109955210 - 211

ΓΛΥΦΑΔΑ: Λ. Βουλιαγμένης 147 & Πραξιτέλους 2, τηλ. 2109680008

email : support@romvos.edu.gr

Δίας στέλνει τα δώρα του στους ανθρώπους με τον Ερμή, ο οποίος προβληματίζεται, αν πρέπει να δοθούν σε όλους τους ανθρώπους. Η ερώτηση του Ερμή φαντάζει αφελής και κωμική και δημιουργεί μια ατμόσφαιρα θυμής.

Από όλα τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι τα δώρα του Προμηθέα βοήθησαν τον άνθρωπο να προφυλαχθεί από τη φύση και παράλληλα έθεσαν τα θεμέλια του υλικού και τεχνικού πολιτισμού. Όμως με αυτά δεν μπόρεσε να αντιμετωπίσει ούτε τα θηρία ούτε να οργανώσει κοινωνίες. Επιπλέον, τα δώρα αυτά τα έκλεψε ο Προμηθέας από τους θεούς. Αντίθετα, τα δώρα του Δία, που ήταν προσφορά του ίδιου, έσωσαν τον άνθρωπο από τον αφανισμό αλλά κυρίως τον βοήθησαν να αποκτήσει την πολιτική αρετή, να δημιουργήσει κοινωνίες και να αναπτύξει υψηλό επίπεδο πολιτισμού.

B3.

Στη φράση από το πρωτότυπο «οὐ γὰρ ἂν γένοιτο πόλεις ... νόσον πόλεως» εντοπίζεται η αιτιολόγηση-επιχείρημα του Δία. Στην πολιτική αρετή (αἰδώς-δίκη) πρέπει να συμμετέχουν όλοι ανεξαιρέτως οι πολίτες, γιατί μόνο έτσι μπορούν να συγκροτηθούν οργανωμένες και βιώσιμες κοινωνίες. Η σημασία και η αυστηρότητα του νόμου του Δία τονίζεται από την επιβολή θανατικής ποινής («κτείνειν ὡς νόσον πόλεως») σε όποιον δε συμμορφώνεται στις εντολές του. Η παρομοίωση όποιου δε συμμετέχει στην πολιτική αρετή με αρρώστια της πόλης υποδηλώνει ότι αποτελεί κίνδυνο γι' αυτή και πρέπει να θανατωθεί για να διαφυλαχθεί η τάξη και η ισορροπία.

Δεν δίνεται άμεσα διάκριση, αλλά ο Πρωταγόρας φαίνεται να δέχεται ότι το δημοκρατικό πολίτευμα της Αθήνας είναι αυτό που ανταποκρίνεται περισσότερο στις ανάγκες μιας πολιτιστικά προηγμένης κοινωνίας. Η αἰδώς και η δίκη αναπτύσσονται μόνο μέσα στην κοινωνική ζωή και σε μια δημοκρατική κοινωνία βρίσκουν την πλήρη έκφρασή τους. Υπάρχει, όμως, η φυσική κατα-βο-λή και η ισομοιρία (ισοκατανομή) της πολιτικής που θα χρειαστεί το κατάλληλο έδαφος της δημοκρατικής κοινωνίας για να αναπτυχθεί.

Στο μεταφρασμένο απόσπασμα ο άδικος, ο μη μετέχων της αρετής παρομοιάζεται ξανά με αρρώστια της πόλης και γι' αυτό πρέπει να αποδιώχνεται, για να μην εξαπλωθεί η νόσος στην υπόλοιπη πόλη. Προσέχουμε ότι ως εσχάτη των ποινών παρουσιάζεται ο θάνατος ή η εξορία. Φυσικά, με τα σημερινά δεδομένα οι δύο ποινές μοιάζουν εντελώς ανισοβαρείς, όμως στην αρχαιότητα, που ο πολίτης ήταν ταυτισμένος με την πόλη του και τη μοίρα της, η εξορία ήταν μεγάλη ατίμωση και ακόμη μεγαλύτερη δυστυχία. Ο Πρωταγόρας ουσιαστικά επαναλαμβάνει το συλλογισμό του. Θέλει να τονίσει πόσο παράλογο είναι να υποστηρίζει κανείς ότι οι ενάρετοι άνδρες δεν ενδιαφέρονται για την αγωγή των παιδιών τους. Μάλιστα, συμπληρώνει τον κατάλογο των ποινών που επιβάλλονται σε όσους δεν είναι ενάρετοι, για να φανεί πόσο αδιανόητο φαντάζει το να αδιαφορούν οι γονείς για την ηθική διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους. Λέει, δηλαδή, ότι οι γονείς που μεριμνούν, ώστε τα παιδιά τους να μάθουν γράμματα και γνώσεις, τις οποίες ακόμα και αν δε μάθουν, δεν πρόκειται να τιμωρηθούν δεν είναι λογικό να μη φροντίσουν να δώσουν στα παιδιά τους μια αγωγή, η απουσία της οποίας θα επισύρει ως ποινή το θάνατο, την εξορία, τη δήμευση της περιουσίας τους και τη συνολική καταστροφή του οίκου τους.

Στο σημείο αυτό πρέπει να προσεχθεί η σκληρότητα των ποινών που προβλέπονταν κατά την εποχή του Πρωταγόρα. Η θανατική ποινή ήταν σε ισχύ και μάλιστα επιβαλλόταν

ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗ: • Φλέμιγκ 40, τηλ. 2109911569 • Κύπρου 51, τηλ. 2109941471, 2109935566 • Γερουλάνου 103, τηλ. 2109911067

ΗΛΙΟΥΠΟΛΗ: • Ναυαρίνου 12, τηλ. 2109944396, • Πρωτόπαπα & Ρόδου 2, τηλ. 2109955210 - 211

ΓΛΥΦΑΔΑ: Λ. Βουλιαγμένης 147 & Πραξιτέλους 2, τηλ. 2109680008

email : support@romvos.edu.gr

πολύ συχνά και όχι για πολύ μεγάλα εγκλήματα. Η εξορία ήταν επίσης συνηθισμένη τιμωρία, η βαρύτητα της οποίας είναι πολύ μεγαλύτερη από αυτή που μπορούμε να αντιληφθούμε σήμερα. Στην αρχαιότητα ο πολίτης ήταν ταυτισμένος με την πόλη του και ο διωγμός από αυτήν ισοδυναμούσε με ύψιστη ταπείνωση και δυστυχία. Υπήρχαν, βέβαια, και περιπτώσεις όπου οι δύο ποινές συνδυάζονταν, καθώς κάποιοι καταδικάζονταν σε θάνατο και ταφή εκτός των ορίων της πόλης τους. Ο Πλάτωνας στους «Νόμους» γράφει ότι οι μητροκτόνοι, πατροκτόνοι, αδελφοκτόνοι και ιερόσυλοι θα πρέπει να θανατώνονται και να θάβονται εκτός των συνόρων της πόλης, καθώς αποτελούν μίasma.

Άλλη ποινή που αναφέρεται είναι η δήμευση της περιουσίας, η οποία επίσης είναι άκρως ατιμωτική, ενώ τέλος γίνεται αναφορά στην καθολική καταστροφή του οίκου του ενόχου. Πρόκειται για σκληρή, ατιμωτική και οπωσδήποτε άδικη ποινή, σύμφωνα με την οποία όλη η οικογένεια, οι απόγονοι αυτού που καταδικαζόταν για κάποιο παράπτωμα, δεχόταν μια εξοντωτική ποινή, π.χ. στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων ή εξορία.

Έτσι, τέλος, έχοντας αναφέρει όλες αυτές τις φοβερές τιμωρίες που μπορεί να επιβληθούν στο μη μετέχοντα της αρετής, ο Πρωταγόρας καταλήγει, με απόλυτη σιγουριά, στο συμπέρασμα ότι οι σπουδαίοι πολιτικοί, οι πιο ενάρετοι άνδρες δε γίνεται να μη φροντίζουν με μεγάλο ενδιαφέρον να μεταφέρουν στα παιδιά τους τις γνώσεις εκείνες που θα τα οδηγήσουν στην αρετή.

Επομένως, το ότι όλοι οι Αθηναίοι έχουν την πολιτική αρετή, δε σημαίνει ότι αυτή δε διδάσκεται, όπως υποστήριξε ο Σωκράτης, αλλά ότι είναι αναγκαία η ύπαρξή της για την οργάνωση κοινωνιών. Άποψη του Πρωταγόρα είναι ότι η πολιτική αρετή δόθηκε στον άνθρωπο σ' ένα μεταγενέστερο στάδιο και όχι από την αρχή της δημιουργίας του. Αυτές τις δύο αξίες τις διαθέτει ο άνθρωπος ως ηθικές καταβολές και προδιάθεση. Για να γίνουν όμως κτήμα του και να φτάσει στην πλήρη κατάκτηση της πολιτικής αρετής πρέπει να καταβάλει προσπάθεια και αγώνα. Σ' αυτό θα συντελέσουν και οι φορείς αγωγής. Την άποψη αυτή θα επιχειρήσει να αποδείξει στις επόμενες ενότητες, για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η πολιτική αρετή διδάσκεται.

B4.

α. Σ

β. Λ

γ. Λ

δ. Σ

ε. Λ

B5.

λοχαγός : ἄγοντα

ἀγαλλίασις : ἀγάλματα

θρέψις : τροφάς

βαθμίς : βωμούς

ἄφιξις : ἱκανή

ὄχυρός : μετέσχε

διάδημα : ὑποδέσεις

ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗ: • Φλέμιγκ 40, τηλ. 2109911569 • Κύπρου 51, τηλ. 2109941471, 2109935566 • Γερουλάνου 103, τηλ. 2109911067

ΗΛΙΟΥΠΟΛΗ: • Ναυαρίνου 12, τηλ. 2109944396, • Πρωτόπαππα & Ρόδου 2, τηλ. 2109955210 - 211

ΓΛΥΦΑΔΑ: Λ. Βουλιαγμένης 147 & Πραξιτέλους 2, τηλ. 2109680008

email : support@romvos.edu.gr

νεογνός : συγγένειαν
ὀλέθριος : ἀπώλλυντο
δεισιδαίμων : δείσας.

Γ1.

Τέτοιου είδους, λοιπόν, ήταν τα ναυτικά των Ελλήνων, αυτά που έγιναν και πιο παλιά και αργότερα. Αυτοί που έστρεψαν την προσοχή τους σ' αυτά απέκτησαν δύναμη πολύ μεγάλη και με την εισροή χρημάτων και με την επιβολή (κυριαρχία) έναντι των άλλων. Γιατί πλέοντας εναντίον των νησιών τα κατέστρεφαν και μάλιστα όσοι δεν είχαν επαρκή χώρα. Στην ξηρά όμως πόλεμος, από όπου για κάποιους να αποκτηθεί δύναμη, δεν έγινε κανένας. Αλλά όλοι, όσοι έγιναν, ήταν (πόλεμοι) μεταξύ ομόρων (γειτόνων) τους για τον καθένα και εκστρατείες σε ξένες περιοχές πολύ μακριά από τη δική τους με σκοπό την καταστροφή των άλλων οι Έλληνες δεν έκαναν. Γιατί ούτε είχαν συνασπισθεί ως υπήκοοι με τις πιο μεγάλες (ισχυρές) πόλεις, ούτε πάλι οι ίδιοι έκαναν κοινές εκστρατείες με ίση συμμετοχή.

Γ2.

ἔσται
ἐλάττωσι(ν)
πρόσσωμεν
ἐπιπλεῖτε
κατεστράφθω
μάλα
διαρκές
(ταῖς) ἐκδήμοις
οὐδεμιᾶς
ἐξελθεῖν

Γ3.α.

τά ναυτικά : υποκείμενο στο ρήμα ἦν (αττική σύνταξη).
αὐτοῖς : αντικείμενο στη μετοχή προσσχόντες.
ἄλλων : ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός ως γενική αντικειμενική στη λέξη ἀρχῇ.
ἐπί καταστροφῇ : εμπρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός του σκοπού στο ρηματικό τύπο ἐξῆσαν.
υπήκοοι : επιρρηματικό κατηγορούμενο του σκοπού στο εννοούμενο υποκείμενο «οὔτοι» μέσω του ρήματος ξυνειστήκεσαν.

Γ3.β.

Η πρόταση που ζητείται να μεταφερθεί σε πλάγιο λόγο «ἰσχύν δέ ... προσσχόντες αὐτοῖς» είναι **κύρια κρίσεως** και αφού ως εξάρτηση δίνεται **γνωστικό ρήμα** «γινώσκουσι» πρέπει να μετατραπεί με τρεις τρόπους : **α. ειδική πρόταση, β. ειδικό απαρέμφατο και γ. κατηγορηματική μετοχή**

α. Άπαντες γινώσκουσι **ὅτι** ἰσχύν δέ **περιεποιήσαντο** (διατηρείται η οριστική λόγω αρκτικής εξάρτησης) ὅμως οὐκ ἐλαχίστην οἱ προσσχόντες αὐτοῖς.

ΑΡΓΥΡΟΥΠΟΛΗ: • Φλέμιγκ 40, τηλ. 2109911569 • Κύπρου 51, τηλ. 2109941471, 2109935566 • Γερουλάνου 103, τηλ. 2109911067

ΗΛΙΟΥΠΟΛΗ: • Ναυαρίνου 12, τηλ. 2109944396, • Πρωτόπαππα & Ρόδου 2, τηλ. 2109955210 - 211

ΓΛΥΦΑΔΑ: Λ. Βουλιαγμένης 147 & Πραξιτέλους 2, τηλ. 2109680008

email : support@romvos.edu.gr

β. Άπαντες γινώσκουσι ισχύν δέ **περιποιήσασθαι** ὅμως οὐκ ἐλαχίστην **τούς προσσχόντας** αὐτοῖς.

γ. Άπαντες γινώσκουσι ισχύν δέ **περιποιησαμένους** ὅμως οὐκ ἐλαχίστην **τούς προσσχόντας** αὐτοῖς.

ΣΧΟΛΙΟ

Το διδαγμένο κείμενο από το έργο του Πλάτωνα «Πρωταγόρας» ήταν αναμενόμενο και τα θέματα δεν παρουσίαζαν ιδιαίτερη δυσκολία. Οι ερωτήσεις ήταν διατυπωμένες με σαφήνεια και δεν άφηναν περιθώριο παρερμηνείας. Ωστόσο, οι παρατηρήσεις B2, B3 χρειάζονταν πολύ χρόνο προκειμένου να απαντηθούν ολοκληρωμένα από τους μαθητές. Επίσης, η παρατήρηση που αφορούσε την εισαγωγή (B4) για πρώτη φορά δεν απαιτούσε ανάπτυξη αλλά την κριτική σκέψη των μαθητών.

Το αδίδακτο κείμενο (Ιστορίαι Α 15. 1-2, Θουκυδίδης) απαιτούσε σε αρκετά σημεία ελεύθερη μετάφραση από τους μαθητές προκειμένου να αποδοθεί το νόημά του στη νέα ελληνική με σαφήνεια. Οι παρατηρήσεις γραμματικής και συντακτικού ήταν διαβαθμισμένης δυσκολίας. Οι πολύ καλά προετοιμασμένοι μαθητές μπορούσαν να ανταποκριθούν με επιτυχία.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αξής Χρήστος
Καπίτσα Ευαγγελία
Παπανικολάου Κλαυδία
Τρουλάκης Μάνος